पाञ्चमः पाठः–कण्टकेनैव कण्टकम्

प्रश्न 1:

एकपदेन उत्तरं लिखत-

(क) व्याधस्य नाम किम् आसीत्?

(ख) चञ्चलः व्याघ्रं कुत्र दृष्टवान्?

(ग) कस्मै किमपि अकार्यं न भवति।

(घ) बदरी-गुल्मानां पृष्ठे का निलीना आसीत्?

(ङ) सर्वः किं समीहते?

(च) निःसहायो व्याधः किमयाचत?

उत्तर 1:

(क) चंचलः

(ख) वने (जाले)

(ग) क्षुधार्ताय

(घ) लोमशिका

(ङ) स्वार्थम्

(च) प्राणाभिक्षाम्

प्रश्न 2:

पूर्णवाक्येन उत्तरत-

(क) चञ्चलेन वने किं कृतम्?

(ख) व्याघ्रस्य पिपासा कथं शान्ता अभवत्?

(ग) जलं पीत्वा व्याघ्रः किम् अवदत्?

(घ) चञ्चलः 'मातृस्वसः!' इति कां सम्बोधितवान्?

(ङ) जाले पुनः बद्धं व्याघ्रं दृष्ट्वा व्याधः किम् अकरोत्?

उत्तर 2:

(क) चञ्चलेन वने कथं कृतम्?

(ख) व्याघ्रस्य पिपासा जलं पीत्वा शान्ता अभवत्?

(ग) जलं पीत्वा व्याघ्रः अवदत्–'साम्प्रतम् अहम् बुभुक्षितः अस्मि, इदानीम् अहं त्वां खादिष्यामि।'

(घ) चञ्चलः 'मातृस्वसः!' इति लोमशिकाम् सम्बोधितवान्?

(ङ) जाले पुनः बद्धं व्याघ्रं दृष्ट्वा व्याधः प्रसन्नः भूत्वा गृहं प्रत्यावर्तत।

प्रश्न 3:

अधोलिखितानि वाक्यानि कः/का कं/कां प्रति कथयति-

	कः/का	कं/कां
यथा - इदानीम् अहं त्वां खादिष्यामि। व्याघ्रः व्याधम्		
(क) कल्याणं भवतु ते।	....	....
(ख) जनाः मयि स्नानं कुर्वन्ति।	....	....
(ग) अहं त्वत्कृते धर्मम् आचरितवान् त्वया मिथ्या भणितम्।	....	....
(घ) यत्र कुत्रापि छेदनं कुर्वन्ति।	....	....
(ङ) सम्प्रति पुनः पुनः कूर्दनं कृत्वा दर्शय।	....	....

उत्तर 3:

	कः/का	कं/कां
(क) कल्याणं भवतु ते।	**व्याघ्रः**	**व्याधाम्**
(ख) जनाः मयि स्नानं कुर्वन्ति।	**नदीजलम्**	**चंचलम् (व्याधम्)**
(ग) अहं त्वत्कृते धर्मम् आचरितवान् त्वया मिथ्या भणितम्।	**चंचलः**	**व्याघ्रम्**
(घ) यत्र कुत्रापि छेदनं कुर्वन्ति।	**वृक्षः**	**चंचलम् (व्याधम्)**
(ङ) सम्प्रति पुनः पुनः कूर्दनं कृत्वा दर्शय।	**लोमशिका**	**व्याघ्रम्**

प्रश्न 4:

रेखांकित पदमाधृत्य प्रश्ननिर्माण-

(क) व्याधः व्याघ्रं जालात् बहिः निरसारयत्।

(ख) चञ्चलः वृक्षम् उपगम्य अपृच्छत्।

(ग) व्याघ्रः लोमशिकायै निखिलां कथां न्यवेदयत्।

(घ) मानवाः वृक्षाणां छायायां विरमन्ति।

(ङ) व्याघ्रः नद्याः जलेन व्याधस्य पिपासामशमयत्।

उत्तर 4:

(क) व्याधः व्याघ्रं **कस्मात्** बहिः निरसारयत्।

(ख) चञ्चलः **कम्** उपगम्य अपृच्छत्।

(ग) व्याघ्र: **कस्यै** निखिलां कथां न्यवेदयत्।

(घ) मानवा: **केषाम्** छायायां विरमन्ति।

(ङ) व्याघ्र: **कस्या:** जलेन व्याधस्य पिपासामशमयत्।

प्रश्न 5:

मञ्जूषात: पदानि चित्वा कथां पूरयत-

वृद्ध:	साट्टहासम्	मोचयितुम्	क्षुद्र:	तर्हि
अकस्मात्	कृतवान्	कर्तनम्	स्वकीयै:	दृष्ट्वा

एकस्मिन् वने एक: .... व्याघ्र: आसीत्। स: एकदा व्याधेन विस्तारिते जाले बद्ध: अभवत्। स: बहुप्रयासं .... किन्तु जालात् मुक्त: नाभवत्। .... तत्र एक: मूषक: समागच्छत्। बद्धं व्याघ्रं .... स: तम् अवदत्-अहो! भवान् जाले बद्ध:। अहं त्वां .... इच्छामि। तच्छ्रुत्वा व्याघ्र: .... अवदत्-अरे! त्वं .... जीव: मम साहाय्यं करिष्यसि। यदि त्वं मां मोचयिष्यसि ....अहं त्वां न हनिष्यामि। मूषक: .... लघुदन्तै: तज्जालस्य .... कृत्वा तं व्याघ्रं बहि: कृतवान्।

उत्तर 5:

एकस्मिन् वने एक: **वृद्ध:** व्याघ्र: आसीत्। स: एकदा व्याधेन विस्तारिते जाले बद्ध: अभवत्। स: बहुप्रयासं **साट्टहासम्** किन्तु जालात् मुक्त: नाभवत्। **मोचयितुम्** तत्र एक: मूषक: समागच्छत्। बद्धं व्याघ्रं **क्षुद्र:** स: तम् अवदत्-अहो! भवान् जाले बद्ध:। अहं त्वां **तर्हि** इच्छामि। तच्छ्रुत्वा व्याघ्र: **अकस्मात्** अवदत्-अरे! त्वं **कृतवान्** जीव: मम साहाय्यं करिष्यसि। यदि त्वं मां मोचयिष्यसि **कर्तनम्** अहं त्वां न हनिष्यामि। मूषक: **स्वकीयै:** लघुदन्तै: तज्जालस्य **दृष्ट्वा** कृत्वा तं व्याघ्रं बहि: कृतवान्।

प्रश्न 6:

यथानिर्देशमुत्तरत-

(क) स: लोमशिकायै सर्वां कथां न्यवेदयत् - अस्मिन् वाक्ये विशेषणपदं किम्?

(ख) अहं त्वत्कृते धर्मम् आचरितवान् - अत्र अहम् इति सर्वनामपदं कस्मै प्रयुक्तम्?

(ग) 'सर्व: स्वार्थं समीहते', अस्मिन् वाक्ये कर्तृपदं किम्?

(घ) सा सहसा चञ्चलमुपसृत्य कथयति - वाक्यात् एकम् अव्ययपदं चित्वा लिखत।

(ङ) 'का वार्ता? माम् अपि विज्ञापय' - अस्मिन् वाक्ये क्रियापदं किम्? क्रियापदस्य पदपरिचयमपि लिखत।

उत्तर 6:

(क) अस्मिन् वाक्ये **सर्वाम्** विशेषणपदम् अस्ति।

(ख) अत्र अहम् इति सर्वनामपदं **चंचलाय** प्रयुक्तम्?

(ग) अस्मिन् वाक्ये **सर्वः** पदं कर्तृपदम् अस्ति।

(घ) इति वाक्ये **सहसा** पदम् अव्ययपदम् अस्ति।

(ङ) अस्मिन् वाक्ये **विज्ञापन** पदं क्रियापदम् अस्ति। अस्य पदस्य परिचय वर्तते–

उपसर्गः – वि, **धातु** – ज्ञा, **प्रत्ययः** – णिच्, **लकारः** – लोट् लकारः, **पुरुष** – मध्यम पुरुषः,

वचनम् – एकवचनम्

प्रश्न 7 (अ):

यथानिर्देशमुत्तरत–

		एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
यथा-	मातृ (प्रथमा)	माता	मातरौ	मातरः
	स्वसृ (प्रथमा)	....	....	....
	मातृ (तृतीया)	मात्रा	मातृभ्याम्	मातृभिः
	स्वसृ (तृतीया)	....	....	....
	स्वसृ (सप्तमी)	स्वसरि	स्वस्रोः	स्वसृषु
	मातृ (सप्तमी)	....	....	....
	स्वसृ (षष्ठी)	स्वसुः	स्वस्रोः	स्वसृणाम्
	मातृ (षष्ठी)	....	....	....

उत्तर 7 (अ):

		एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
यथा-	मातृ (प्रथमा)	माता	मातरौ	मातरः
	स्वसृ (प्रथमा)	स्वसा	स्वसारौ	स्वसारः
	मातृ (तृतीया)	मात्रा	मातृभ्याम्	मातृभिः
	स्वसृ (तृतीया)	स्वस्रा	स्वसृभ्याम्	स्वसृभिः
	स्वसृ (सप्तमी)	स्वसरि	स्वस्रोः	स्वसृषु
	मातृ (सप्तमी)	मातरि	मात्रोः	मातृषु
	स्वसृ (षष्ठी)	स्वसुः	स्वस्रोः	स्वसृणाम्
	मातृ (षष्ठी)	मातुः	मात्रोः	मातृणाम्

प्रश्न 7 (आ):

धातुं प्रत्ययं च लिखत-

	पदानि	=	धातुः		प्रत्ययः
यथा-	गन्तुम्	=	गम्	+	तुमुन्
	द्रष्टुम्	=	....	+	....
	करणीयम्	=	....	+	....
	पातुम्	=	....	+	....
	खादितुम्	=	....	+	....
	कृत्वा	=	....	+	....

उत्तर 7 (आ):

पदानि	=	धातुः		प्रत्ययः
द्रष्टुम्	=	दृश	+	तुमुन्
करणीयम्	=	कृ	+	अनीयर्
पातुम्	=	पा	+	तुमुन्
खादितुम्	=	खाद्	+	तुमन्
कृत्वा	=	कृ	+	क्त्वा